

De komst van joden in Winschoten

Winschoten kon in de negentiende eeuw een tijd lang bogen op het feit percentagegewijs na Amsterdam de meeste joodse ingezetenen binnen de gemeentegrenzen te hebben. Met dit gegeven wordt dan ook in tal van publicaties geschermd. Belangrijker in dit perspectief is echter waar die joodse landgenoten vandaan kwamen eer ze zich in Winschoten nestelden.

door
Dick Stijkel

WINSCHOTEN - Na onderzoek blijkt dat er in de Middeleeuwen nauwelijks joden in de provincie Groningen woonden. De meeste van hen woonden aan de grens, waar ze zich meestal slechts gedurende een korte tijd vestigden.

In de tweede helft van de zestiende eeuw kwam hierin verandering. Toen werden voor het eerst joden in de stad Groningen geregistreerd, later in Appingedam. In deze laatstgenoemde plaats bleven ze ook wonen nadat een conflict in de destijds nog katholieke stad Groningen het onmogelijk maakte joden nog langer onderdak te verschaffen. Deze situatie bleef een eeuwlang bestaan maar toen vestigden zich joden in Delfzijl, Farmsum en Nieuweschan.

Toestemming

De plaatselijke rechters -die toen nog als bestuurders optra-

kleine vestingstad een rijk bestaan in het verschieft maar na vier jaar moest hij reeds uit teurstelling zijn heil elders zoeken.

Rechtbankrapporten

De joden die naar Winschoten kwamen waren veelal van Duitse en Poolse afkomst. Aangezien er weinig directe bronnen zijn die getuigen van de aanwezigheid van joden in Winschoten moeten we teruggrijpen naar rechtbankrapporten. Uit een van dergelijke rapporten blijkt dat ene Aron Jacobs Pain in de molenstad werd gearresteerd vanwege een inbraak bij Focke Sickes. Uit de getuigenverklaring destijds blijkt dat er joden in Winschoten moeten hebben gewoond. Zo ligt er een verklaring voor van Hartog Freriks, zijn zoon Samuel, broer Michiel en Simon Freriks en zijn vrouw Sara Mozes, gezien de namen allen van

Toestemming

De plaatselijke rechters -die toen nog als bestuurders optraden- bepaalden welke joden toestemming kregen zich in een plaats te vestigen. In Winschoten is pas in 1632 voor de eerste keer sprake van de aanwezigheid van joden. In dat jaar diende Isaak Salomons een verzoekschrift in bij de burgemeesters en raad van de stad Groningen, die toen nog heer en meester over dit gebied waren, om hier ter plaatse te mogen wonen en ook de nering te mogen uitoefenen. Dit verzoek werd destijds door de magistraat van Groningen afgewezen.

Hogbrugge

Door het ontbreken van nadere informatie is het vrij moeilijk te achterhalen wanneer de eerste joodse inwoners zich in Winschoten hebben gevestigd. Zo blijkt uit een lijst uit 1683 dat ter Hogbrugge, dus op weg naar Blijham, hier een tweetal joodse gezinnen moet hebben gewoond. Het ene gezin was Hartog Levie en de ander stond te boek als Mighel de Joode, waarvan het vermoeden bestaat dat deze persoon zich ook als Michiel Freriks aanduidde. Door het feit dat deze joden ook nog in 1705 in Winschoten geregistreerd waren, is het best mogelijk dat ze ook reeds in eerder jaren op de Hoge Brug gewoond moeten hebben. Van het gezin Hartog is bekend dat Hartog Levie werd aangeduid als de oude Hartogh, hetgeen kan impliceren dat er ook nog een jongere generatie moet zijn geweest die eventueel in Winschoten woonachtig was.

Samuels

Bij het gezin Salomon Samuels gelden weer andere regels; van dit gezin kunnen we met zekerheid stellen dat zij Winschoter ingezetenen waren. Zij vestigden zich immers in 1705 met toestemming van de burgemeesters en raad van Groningen in Winschoten. Samuels was textielhandelaar en zag in de

Hartog Freriks, zijn zoon Samuel, broer Michiel en Simon Freriks en zijn vrouw Sara Mizes, gezien de namen allen van joodse afkomst. Wanneer we deze gegevens tegen het licht houden met in achthouding van de joodse wetten is het zeer aannemelijk te veronderstellen dat waar tien volwassen mannen in een nederzetting wonen het gebruikelijk was dat er met enige regelmaat een gebedsdienst werd gehouden. Het duurde echter tot 1773 eer de inmiddels tot gemeente uitgegroeide joodse groepering het noodzakelijk achtte bij de Winschoter autoriteiten een reglement ter bekrachtiging van de joodse gemeente aan te vragen. Toen de joden na verkregen goedkeuring over een eigen gebedsdienst aan de Wevershorn konden beschikken nam hun aantal ook toe. Onduidelijk is nog steeds of die diensten aanvankelijk in huiselijk kring, dus in een soort van huissynagoge werden gehouden, of dat daar reeds een aparte gebedsruimte voor was ingericht.

Bovenverdieping

Vanaf 1779 blijkt dat de bovenverdieping van Daniël Abrahams als zodanig dienst deed. Deze Abrahams woonde aan de Binnen Venne en huurde een huis van zadelmaker Daniël Schooman. Aan het eind van de achttiende eeuw werd een nieuwe synagoge aan de Langestraat gebouwd. Het vermoeden bestaat dat de synagoge reeds een aantal jaren in een kamer aan de Langestraat werd gehouden, want in een akte van huuropzegging uit 1797 is sprake van de opmerking: 'ter uitoeffening van haaren godsdienst zedert eenige jaaren een gehuurd huis hebbende gebruik dat zeer bouwvallig word zoodat hetzelfde moeten verlaten'.

In datzelfde jaar werd aan de Moeskerhorn of Langestraat een stuk grond gekocht waarop de eerste joodse synagoge zou verrijzen.

str.bl. 19-5-04